



Universiteit Utrecht

Ervaren Druk van Vrienden en Antisociaal Gedrag;
De Modererende Rol van Betrokkenheid bij Religie

Myrthe Rijswijk

3639401

Masterthesis jeugdstudies

Begeleider: Dr. Z. Harakeh

Tweede beoordelaar: Dr. V.P.J. Duindam/
Prof. Dr. W.A.M. Vollebergh

Datum: 16-06-2015

Aantal woorden: 5889

Samenvatting

De huidige studie onderzoekt zowel de longitudinale directe relatie tussen ervaren druk van vrienden en antisociaal gedrag als de modererende werking van betrokkenheid bij religie op deze relatie. Er wordt gebruik gemaakt van het longitudinale onderzoek Social Network Analysis of Risk behavior in Early Adolescence (SNARE). In totaal hebben 1603 scholieren tussen 11 en 15 jaar ($M=12.91$) deelgenomen. De leerlingen zaten in de eerste en tweede klas van de middelbare school. Middels zelfrapportages werd gevraagd naar het antisociale gedrag in de afgelopen drie maanden (T3), ervaren druk van vrienden (T0) en betrokkenheid bij religie (T0). Uit de resultaten van de multiële regressie analyse blijkt dat meer ervaren druk van vrienden samenhangt met het vertonen van meer antisociaal gedrag onder jongeren. Daarnaast vertonen jongeren die meer betrokken zijn bij religie minder antisociaal gedrag. Betrokkenheid bij religie blijkt geen modererend effect te hebben op het positieve verband tussen ervaren druk van vrienden en antisociaal gedrag. Het huidige onderzoek vult eerder onderzoek aan en draagt bij aan het vormen van een compleet beeld met betrekking tot de beschermende werking van religie tegen het vertonen van antisociaal gedrag.

Trefwoorden: adolescent, ervaren druk van vrienden, religie, antisociaal gedrag

Abstract

The present study examines both the direct longitudinal association between perceived peer pressure and antisocial behavior and the moderation effect of religious involvement on this association. The present study uses data from the longitudinal study Social Network Analysis of Risk behavior in Early Adolescence (SNARE). In total, 1603 students between the ages of 11 and 15 ($M=12.91$) participated. The students were in the first and second class of high school. Self-reports were obtained in order to measure antisocial behavior in the past three months (T3), perceived peer pressure (T0) and religious involvement (T0). The results of the multiple regression analysis show that more perceived peer pressure is associated with higher levels of antisocial behavior in adolescence. In addition, adolescents who are more involved in religion will show less antisocial behavior. Religious involvement is not a moderator on the positive association between perceived peer pressure and antisocial behavior. The present study adds to previous research and contributes to complete existing knowledge regarding the protective function of religious involvement against antisocial behavior.

Key words: adolescent, perceived peer pressure, religion, antisocial behavior

Inleiding

Antisociaal gedrag, waaronder agressie en diefstal, komt vaak voor onder adolescenten (Arnett, 1992). Tijdens de adolescentie vindt er een sterke stijging van antisociaal gedrag plaats, die tijdens de jongvolwassenheid afneemt (Moffit, 1993). De gevolgen van antisociaal gedrag blijven echter niet beperkt tot maatschappelijk niveau, zoals hoge kosten voor het herstellen van aangerichte schade (Scott, Knapp, Henderson, & Maughan, 2001). Antisociaal gedrag tijdens de adolescentie heeft ook lange termijn gevolgen op individueel niveau (Corneau & Lanctôt, 2004; McGue & Iacono, 2005). Jongvolwassenen die tijdens de adolescentie antisociaal gedrag hebben vertoond hebben een verhoogde kans op zowel psychische problemen, zoals depressie (Corneau & Lanctôt, 2004; McGue & Iacono, 2005) als een verhoogde kans op problematisch middelengebruik (McGue & Iacono, 2005). Aangezien antisociaal gedrag negatieve gevolgen op zowel maatschappelijk als individueel niveau met zich meebrengt, is het van belang na te gaan wat de risicofactoren en beschermende factoren van dit gedrag zijn.

Een risicofactor die tijdens de adolescentie een belangrijke rol speelt is de invloed van vrienden. Tijdens de adolescentie neemt het contact met de ouders af, terwijl zowel het contact met leeftijdsgenoten als ervaren druk van vrienden toeneemt (Ellis, Rogoff, & Cromer, 1981). De toename in ervaren druk van vrienden hangt samen met het vertonen van meer antisociaal gedrag (Brown, Clasen, & Eicher, 1986). Daarnaast is de kwetsbaarheid voor druk van vrienden tijdens de adolescentie het grootst, adolescenten willen zich conformeren aan de groep waarmee ze omgaan (Steinberg & Monahan, 2007). Naast antisociaal gedrag als risicofactor is er ook een beschermende factor die samenhangt met het vertonen van minder antisociaal gedrag, namelijk betrokkenheid bij religie (Baier & Wright, 2001; Pirutinsky, 2014; Salas-Wright, Vaughn, & Maynard, 2013). Er is weinig bekend over de interactie tussen betrokkenheid bij religie en druk van vrienden. Het doel van het huidige onderzoek is longitudinaal nagaan of betrokkenheid bij religie een moderator is op de relatie tussen ervaren druk van vrienden in het algemeen en het vertonen van antisociaal gedrag tijdens de adolescentie. Het huidige onderzoek draagt zowel bij aan het vergroten van kennis met betrekking tot de beschermende werking van betrokkenheid bij religie als aan de kennisvorming omtrent beschermende factoren tegen antisociaal gedrag over tijd.

Ervaren druk van vrienden en antisociaal gedrag

Druk van vrienden wordt door Brown et al. (1986) gedefinieerd als iemand aanmoedigen of onder druk zetten om bepaald gedrag te vertonen. Daarnaast wordt antisociaal gedrag door Jessor en Jessor (1977) gedefinieerd als gedrag dat door de samenleving als ongewenst wordt gezien en niet past bij de conventionele normen die binnen de samenleving gelden. Voorbeelden van antisociaal gedrag zijn agressie, liegen en diefstal (Jessor & Jessor, 1977). Uit de literatuur blijkt consistent dat er een positief verband bestaat tussen ervaren druk van vrienden en antisociaal gedrag. Echter, de meeste onderzoeken zijn cross-sectioneel uitgevoerd, waardoor weinig bekend is over het longitudinale verband. Daarnaast richt het merendeel deel van de onderzoeken zich op ervaren druk van vrienden gericht op specifiek gedrag, zoals druk om antisociaal gedrag te vertonen. Zo toonden Clasen en Brown (1985) in hun cross-sectionele onderzoek onder adolescenten tussen 11 en 18 jaar aan dat ervaren druk van vrienden om antisociaal gedrag te vertonen samenhangt met het vertonen van meer antisociaal gedrag. Overeenkomstige resultaten komen ook naar voren uit cross-sectioneel onderzoek van Lewis en Lewis (1984) en Brown et al. (1986). Sullivan (2006) geeft in zijn studie onder adolescenten tussen 10 en 14 jaar aan dat er een longitudinaal positief verband bestaat tussen ervaren druk van vrienden om antisociaal gedrag te vertonen en het vertonen van antisociaal gedrag. Er zijn ook onderzoeken uitgevoerd gericht op ervaren druk van vrienden in het algemeen. Santor, Messervey en Kussumakar (2000) toonden in hun cross-sectionele onderzoek onder adolescenten tussen 11 en 13 jaar aan dat jongeren die over het algemeen meer druk van vrienden ervaren, meer antisociaal gedrag vertonen. Ook Miller (2010) toonde dit aan in een cross-sectionele studie onder adolescenten tussen 14 en 17 jaar.

De positieve relatie tussen ervaren druk van vrienden en antisociaal gedrag kan op de volgende manier worden verklaard. Volgens de *social identity theory* van Tajfel (1972) hangen de groepsidentiteit en het zelfbeeld met elkaar samen. Om de groepsidentiteit en het eigen zelfbeeld hoog te houden conformeren de groepsleden zich aan de groepsnormen. Druk van vrienden is een belangrijke methode om een positieve groepsidentiteit te waarborgen en de groep bijeen te houden (Erikson, 1968). Een voorbeeld van druk van vrienden heeft betrekking op *deviancy training* (Dishion, Spracklen, Andrews, & Patterson, 1996). Dit is een manier om te zorgen dat adolescenten zich aan de groepsnormen conformeren. Een manier van het versterken van gedrag is het 'straffen' wanneer een groepslid gedrag vertoont dat niet binnen de groepsidentiteit past. Een voorbeeld hiervan is uitsluiting buiten de groep, wat voor verlaging van het zelfbeeld zorgt (Tajfel, 1972). Dit kan leiden tot ervaren druk, omdat het eigen zelfbeeld en het zelfbeeld van de groep in gevaar worden gebracht (Erikson, 1968;

Newman & Newman, 1976). Doordat men het verlangen heeft om zich verbonden te voelen met de sociale wereld (Baumeister & Leary, 1995) en deel uit te maken van een sociale groep (Erikson, 1968), zullen de adolescenten pogingen ondernemen, bijvoorbeeld door het vertonen van antisociaal gedrag, om te conformeren aan de groepsnormen (Chang, 2004; Newman & Newman, 1976).

Betrokkenheid bij religie en antisociaal gedrag

Betrokkenheid bij religie is in voorgaande studies op verschillende manieren geoperationaliseerd, maar kan worden samengevat in de volgende begrippen, namelijk het bijwonen van religieuze diensten, het bijwonen van religieuze jongeren groepen, de mate waarin het geloof belangrijk is in iemands leven en de mate waarin religie invloed heeft bij het maken van beslissingen (Laird, Marks, & Marrero, 2011; Pirutinsky, 2014; Salas-Wright et al., 2013). De bevindingen van onderzoek gericht op de relatie tussen betrokkenheid bij religie en antisociaal gedrag zijn niet geheel consistent. Zo blijkt uit een meta-analyse van 60 studies dat de relatie tussen betrokkenheid bij religie en antisociaal gedrag niet altijd wordt bevestigd (Baier & Wright, 2001). Desondanks blijkt uit de meta-analyse dat er gemiddeld gezien een significant negatief verband bestaat tussen betrokkenheid bij religie en antisociaal gedrag (Baier & Wright, 2001). Een vergelijkbaar resultaat komt naar voren uit cross-sectioneel onderzoek van Salas-Wright et al. (2013) en Laird et al. (2011). Er bestaat een negatief verband tussen betrokkenheid bij religie en antisociaal gedrag. Echter, Salas-Wright et al. (2013) toont een significant effect voor alle vormen van betrokkenheid bij religie aan, terwijl Laird et al. (2011) alleen een significant resultaat heeft gevonden voor de mate waarin religie belangrijk is in iemands leven. Er zijn weinig longitudinale onderzoeken uitgevoerd. Echter, Pirutinsky (2014) toonde in zijn onderzoek onder adolescenten tussen 14 en 18 jaar een longitudinaal verband aan, betrokkenheid bij religie zorgde zeven jaar later voor een afname in antisociaal gedrag.

De negatieve relatie tussen betrokkenheid bij religie en antisociaal gedrag kan worden verklaard aan de hand van de *rational choice theory* (Grasmick, Bursik, & Cochran, 1991). Volgens deze theorie is er een relatie tussen de mate van betrokkenheid bij religie en de negatieve gevolgen die iemand voorziet bij het vertonen van ongepast gedrag. Een voorbeeld van negatieve voorziene gevolgen is het voelen van schaamte. Wanneer iemand meer betrokken is bij religie zal deze meer negatieve gevolgen voorzien bij het vertonen van ongepast gedrag (Grasmick et al., 1991). Welk gedrag gepast en ongepast is binnen religieuze netwerken wordt aangeleerd door verschillende instituten, waaronder de familie en de kerk.

Binnen deze netwerken wordt aangeleerd dat het vertonen van antisociaal gedrag ongepast is (Hirschi, 1986). Wanneer binnen het sociale netwerk een sterke morele boodschap heerst, zal dit meer worden geïnternaliseerd door de leden van het sociale netwerk (Bock, Cochran, & Beeghley, 1987). Dit betekent dat religieuze netwerken door het uitdragen van het moraal dat antisociaal gedrag ongepast is kunnen beschermen tegen het vertonen van antisociaal gedrag van het individu.

Betrokkenheid bij religie als moderator

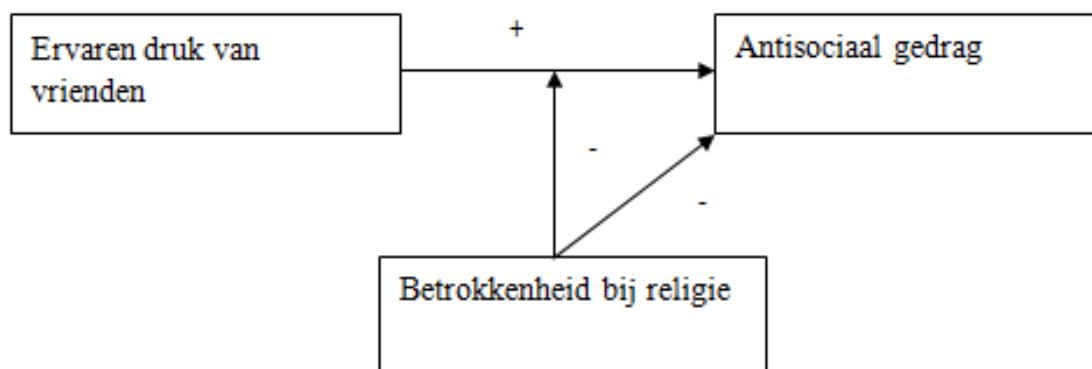
Er is nog weinig onderzoek gedaan naar het effect van betrokkenheid bij religie op de positieve relatie tussen druk van vrienden en antisociaal gedrag. Eerder onderzoek waarbij betrokkenheid bij religie is meegenomen als moderator heeft zich niet specifiek gericht op druk van vrienden en antisociaal gedrag, maar op middelengebruik. Uit onderzoek van Desmond, Soper en Kraus (2011) komt naar voren dat betrokkenheid bij religie een moderator is het op het positieve verband tussen ervaren druk van vrienden om middelen te gebruiken en het middelengebruik van de adolescent. Betrokkenheid bij religie verzwakt de relatie tussen ervaren druk van vrienden en middelengebruik (Desmond et al., 2011). Daarnaast blijkt uit onderzoek van Bahr en Hoffmann (2008) dat het aanhangen van een religie een moderator is op het positieve verband tussen middelengebruik van vrienden en eigen middelengebruik. Het aanhangen van een religie verzwakt dit verband. Dit betekent dat middelengebruik van vrienden voor religieuze jongeren minder effect heeft op het eigen middelengebruik dan voor niet religieuze jongeren. Middelengebruik van vrienden kan leiden tot ervaren druk omdat de adolescent het gevoel krijgt te moeten conformeren aan de groepsnormen (Erikson, 1968; Santor, Messervey, & Kussumakar, 2000). Volgens de *problem behavior theory* (Jessor, 1987) hangt het vertonen van verschillende vormen van risicogedrag sterk met elkaar samen. Dit betekent ook dat middelengebruik en het vertonen van antisociaal gedrag vaak samen voorkomen, waardoor voor het moderatie-effect van betrokkenheid bij religie op de relatie tussen ervaren druk van vrienden en antisociaal gedrag mogelijk hetzelfde effect kan worden verondersteld als bij bovengenoemde onderzoeken.

Een verklaring voor het moderatie-effect van betrokkenheid bij religie op de positieve relatie tussen ervaren druk van vrienden en antisociaal gedrag is de *social bonding theory* (Hirschi, 1969). Volgens deze theorie kunnen sterke sociale banden het vertonen van antisociaal gedrag verminderen. Religieuze jongeren hebben vaak een religieus sociaal netwerk. Binnen dit netwerk is er sprake van sociale controle en is er een sterke afkeer van antisociaal gedrag (Desmond et al., 2011). Door de toewijding van de adolescent aan deze

normen en waarden zal deze niet conformeren aan het antisociale gedrag van vrienden (Hirschi, 1969; Urberg, Luo, Pilgrim, Degirmencioglu, 2003). Dit betekent dat vrienden wel druk uit kunnen oefenen en dat de adolescent wel druk kan ervaren, maar dat de adolescent geen antisociaal gedrag zal vertonen (Desmond et al., 2011; Hirschi, 1969).

Huidig onderzoek

In het huidige longitudinale onderzoek zal worden nagegaan of betrokkenheid bij religie het verband tussen ervaren druk van vrienden en antisociaal gedrag onder adolescenten verzwakt (zie figuur 1). Als eerste zal worden onderzocht in hoeverre ervaren druk van vrienden gerelateerd is aan antisociaal gedrag. Op basis van voorgaand onderzoek wordt verwacht dat meer ervaren druk van vrienden in het algemeen leidt tot meer antisociaal gedrag onder adolescenten (Miller, 2010; Santor et al., 2009; Sullivan, 2006). Daarna zal worden nagegaan of betrokkenheid bij religie voor een afname van antisociaal gedrag zorgt. De verwachting is dat, in overeenstemming met voorgaand onderzoek, meer betrokkenheid bij religie leidt tot het vertonen van minder antisociaal gedrag (Laird et al., 2011; Pirutinsky, 2014). Als laatste zal worden onderzocht of betrokkenheid bij religie een moderator is op het verband tussen ervaren druk van vrienden en antisociaal gedrag. Op basis van voorgaand onderzoek wordt verwacht dat betrokkenheid bij religie de positieve relatie tussen ervaren druk van vrienden en antisociaal gedrag verzwakt (Bahr & Hoffmann, 2008; Desmond et al., 2011).



Figuur 1. Betrokkenheid bij religie als moderator op het verband tussen ervaren druk van vrienden en antisociaal gedrag.

Methode

Procedure

Het huidige onderzoek is een onderdeel van het project SNARE (Social Network Analysis of Risk behavior in Early adolescence). SNARE is een longitudinaal onderzoek gericht op de sociale ontwikkeling tijdens de vroege adolescentie, waarbij de focus ligt op het risicogedrag van de adolescent. Het SNARE onderzoek is goedgekeurd door de ethische commissie binnen de faculteit Sociale Wetenschappen aan de Universiteit Utrecht. De participanten zijn afkomstig van twee middelbare scholen, één gelokaliseerd in het noorden en één gelokaliseerd in het midden van Nederland. Alle eerste- en tweedejaars scholieren zijn benaderd voor deelname aan het project door middel van een informatiebrief gericht aan zowel de leerling als de ouders. Wanneer de adolescent of de ouders af wilden zien van deelname, kon dit doormiddel van een antwoordkaart binnen tien dagen kenbaar worden gemaakt. Het aantal adolescenten en/of ouders dat afzag van deelname was 28. De voornaamste redenen waren desinteresse en het hebben van dyslexie.

De adolescenten hebben gedurende vier jaar deelgenomen aan het onderzoek. De vragenlijsten zijn op zeven meetmomenten afgenomen. De huidige studie maakt gebruik van de nulmeting (T0) en de derde meting (T3) van zowel het eerste als het tweede cohort. De nulmeting van het eerste cohort startte in september 2011. De nulmeting van het tweede cohort startte een jaar later, in 2012. De derde meting (T3) is voor het eerste cohort afgenomen in april 2011 en voor het tweede cohort in april 2012.

De dataverzameling vond plaats tijdens de reguliere lessen in een computerlokaal van de betreffende school. De vragenlijsten werden online ingevuld en de afname van de vragenlijsten nam gemiddeld één lesuur in beslag. Gedurende de dataverzameling was er één docent en minimaal één onderzoeksassistent aanwezig om uitleg te geven en eventuele vragen te beantwoorden. Wanneer participanten tijdens een meetmoment afwezig waren, werd de vragenlijst binnen een maand alsnog afgenomen. Anonimiteit en privacy van de respondenten is gewaarborgd.

Participanten

In totaal hebben 1827 participanten deelgenomen aan de SNARE studie. Participanten die niet op beide meetmomenten (T0 en T3) aanwezig waren, zijn uit de steekproef verwijderd ($N=143$). Na verwijdering bedroeg de steekproef 1684 participanten. De scholieren waren tussen de 11 en 15 jaar oud ($M=12.91$, $SD=0.70$), 50.5% hiervan was meisje. Daarnaast volgde 45.3% van de scholieren lager onderwijs (LWOO, VMBO-B, VMBO-T) en

54.7% van de scholieren volgde hoger onderwijs (HAVO, HAVO/VWO, VWO). Van de leerlingen is 96.9% in Nederland geboren.

Meetinstrumenten

Antisociaal gedrag (T0, T3). Aan de hand van zelfrapportages is het antisociale gedrag dat de adolescent ooit heeft vertoond (T0) en het antisociale gedrag dat de adolescent in de afgelopen drie maanden (i.e. sinds de vorige vragenlijst) heeft vertoond (T3) gemeten. Antisociaal gedrag is gemeten aan de hand van 18 items gericht op 18 verschillende vormen van antisociaal gedrag, waaronder diefstal, geweld, heling, wapenbezit en vandalisme (De Haan, Overbeek, Nijhof, & Engels, 2010; Loeber & Schmalings, 1985; Moffitt & Silva, 1988). Voorbeeldvragen zijn: ‘Hoe vaak heb je een fiets of een brommer gepikt sinds de vorige vragenlijst?’ op T3 en ‘Hoe vaak ben je ooit stiekem een gebouw binnen gegaan of heb je ingebroken?’ op T0. De antwoorden zijn gemeten op een 5-punts schaal, 1 (0 keer), 2 (1-3 keer), 3 (4-6 keer), 4 (7-12 keer) en 5 (vaker dan 12 keer). Een hoge score op deze variabele betekent dat de adolescent veel antisociaal gedrag heeft vertoond. Cronbach’s alpha op T0 is .83. Cronbach’s alpha op T3 is .94.

Ervaren druk van vrienden (T0). Deze schaal meet in hoeverre de adolescent zichzelf kwetsbaar ziet om zich door druk van vrienden anders te gaan gedragen. De schaal is gebaseerd op items uit vragenlijsten van Santor et al. (2000) en Steinberg en Monahan (2007). Aan de hand van een 5-punts Likert schaal, van 1 (geldt absoluut niet voor mij) tot 5 (geldt vaak voor mij) werd gemeten in hoeverre zes stellingen op de adolescent van toepassing zijn. Voorbeelden zijn ‘Sommige jongeren doen bepaalde dingen die ze anders niet zouden doen, omdat ze anders belachelijk worden gemaakt door hun vrienden’ en ‘Sommige jongeren doen bepaalde dingen die ze anders niet zouden doen, omdat ze worden aangemoedigd door hun vrienden’. Een hoge score op deze variabele betekent dat de adolescent veel druk van vrienden ervaart. Cronbach’s alpha voor deze schaal is .85.

Betrokkenheid bij religie (T0). Aan de hand van de vraag ‘Hoe belangrijk is jouw geloof voor je?’ werd de intrinsieke betrokkenheid bij religie vastgesteld (Wallace & Forman, 1998). De antwoorden zijn gemeten op een 4-punts Likert schaal van 1 (helemaal niet belangrijk) tot 4 (heel belangrijk). Adolescenten die aangaven niet gelovig te zijn, kregen deze vraag niet te zien. Hierdoor waren er 807 missende waarden aanwezig. De missende waarden zijn vervangen door het antwoord dat de adolescent niet betrokken is bij religie en kregen de score ‘1’. Een hoge score op deze variabele betekent dat de adolescent betrokken is bij religie.

Covariaten. In het huidige onderzoek zal worden gecontroleerd voor de volgende variabelen: antisociaal gedrag op T0, soort religie, geslacht, leeftijd en opleidingsniveau. Uit onderzoek blijkt dat geslacht, leeftijd, soort religie en opleidingsniveau invloed hebben op antisociaal gedrag (Burkett & White, 1974; Liu & Kaplan, 1999; Lotz & Lee, 1999; Steffensmeier & Streifel, 1991). Antisociaal gedrag op T0 is meegenomen als covariaat voor de verandering over tijd in antisociaal gedrag en is gemeten op continue schaal. Geslacht is een dichotome variabele waarbij de volgende codering is gebruikt, '0'= meisje en '1'= jongen. Meisje is hierbij de referentie categorie. Leeftijd is op continue schaal gemeten. Opleidingsniveau is onderverdeeld in 'hoger onderwijs' (HAVO, HAVO/VWO en VWO) en 'lager onderwijs' (LWOO, VMBO-B en VMBO-T). Lager onderwijs is hierbij de referentie categorie. Soort religie was oorspronkelijk opgedeeld in de categorieën, 'rooms-katholiek', 'protestants', 'islamitisch' en 'anders'. Na het analyseren van de optie 'anders' bleek dat veel adolescenten aangaven christelijk te zijn ($N=120$). Er is voor gekozen om de categorieën 'rooms-katholiek' en 'protestants' samen te voegen tot 'christelijk'. Overige gelovigen die adolescenten aangaven waren te gevarieerd en in te kleine aantallen om een nieuwe categorie te kunnen vormen. Adolescenten die aangaven baptist, gereformeerd of lid van het Apostolisch Genootschap te zijn ($N=9$) werden onderverdeeld in de categorie 'christelijk'. Uiteindelijk is gebruik gemaakt van de categorieën 'christelijk', 'islamitisch' en 'niet gelovig'. 'Niet gelovig' is hierbij de referentie categorie.

Data-analyse

Voor de data-analyse is gebruik gemaakt van het programma IBM SPSS Statistics versie 20. Één respondent met een vreemde waarde (7) op de variabele 'betrokkenheid bij religie' is uit de dataset verwijderd. Respondenten die op alle variabelen alleen maximale antwoordopties kozen zijn uit de dataset verwijderd, zij hadden een systematische antwoordtendens ($N= 16$). Één respondent is uit de dataset verwijderd, omdat deze in de opmerkingensectie aangaf de vragenlijst niet eerlijk te hebben ingevuld. Cases waarvan de open antwoorden bij de variabele 'soort religie' niet konden worden teruggecodeerd naar de bestaande antwoordcategorieën zijn ook uit de dataset verwijderd ($N=62$). De uiteindelijke steekproef bedroeg 1603 participanten. Vervolgens liet de analyse van uitbijters zien dat de uitbijters allemaal betrekking hadden op de hoge schaalscores. Dit betekent dat er geen echte uitbijters aanwezig waren, waardoor deze niet uit de dataset zijn verwijderd. Uit de *missing value analyse* bleek dat 1.62% van de waarden miste. Gezien dit lage aantal is er voor

ERVAREN DRUK VAN VRIENDEN, ANTISOCIAAL GEDRAG EN BETROKKENHEID BIJ RELIGIE 11
gekozen de respondenten niet uit de dataset te verwijderen, maar om deze via *listwise deletion* uit de analyses te laten.

Vervolgens zijn de beschrijvende statistieken (gemiddelde en standaardafwijking) van de variabelen antisociaal gedrag, betrokkenheid bij religie en ervaren druk van vrienden opgevraagd. De correlaties tussen de variabelen zijn berekend door middel van de Pearson correlatiecoëfficiënt (Field, 2013). Om de onderzoeksvraag te beantwoorden is een lineaire regressie toets uitgevoerd. Er is eerst nagegaan of aan de assumpties van lineariteit, normaliteit van residuen, multicollineariteit en heteroscedasticiteit is voldaan. Er is niet voldaan aan de assumptie van normaliteit van residuen. Echter, aan de hand van de *Central Limit Theorem* (Field 2013) mag worden aangenomen dat de data bij een grote steekproef normaal verdeeld is. Aan de aannamen van multicollineariteit, lineariteit en heteroscedasticiteit is voldaan. Vervolgens zijn dummy variabelen aangemaakt voor de variabelen soort religie en opleidingsniveau. Als laatste zijn de variabelen druk van vrienden en betrokkenheid bij religie gecentreerd om multicollineariteit te voorkomen in verband met de interactieterm.

Om de hypothesen te kunnen toetsen is gebruik gemaakt van een multiële lineaire regressie analyse, waarbij gebruik is gemaakt van blokken. In het eerste blok werden de covariaten en de hoofdeffecten opgenomen, het tweede blok bevatte de interactie term (druk van vrienden * betrokkenheid bij religie). Het significantieniveau dat werd gehanteerd is $p < 0.05$.

Resultaten

Beschrijvende statistieken

Uit de beschrijvende statistieken kwam naar voren dat de adolescenten op zowel T0 als op T3 op een schaal van 1 (0 keer) tot 5 (vaker dan 12 keer) aangaven weinig antisociaal gedrag te hebben vertoond ($M = 1.16$, $SD = 0.26$ op T0 en $M = 1.14$, $SD = 0.38$ op T3). Daarnaast gaven de adolescenten aan niet veel druk van vrienden te ervaren ($M = 1.78$, $SD = 0.68$), waarbij ervaren druk van vrienden is gemeten op een schaal van 1 (helemaal niet) tot 5 (heel veel). Er zijn verschillen gevonden in soort religie en ervaren druk van vrienden, $F(2, 1591) = 12.22$, $p < 0.001$. Aan de hand van de *Tukey post-hoc test* bleek dat het gemiddelde van ervaren druk van vrienden van jongeren die islamitisch zijn ($M = 1.45$, $SD = 0.65$) significant lager is dan het gemiddelde van jongeren die niet gelovig zijn ($M = 1.79$, $SD = 0.70$) ($p < 0.001$) en significant lager is dan van jongeren die christelijk zijn ($M = 1.82$, $SD = 0.65$) ($p < 0.001$). Over het algemeen zijn de adolescenten, op een schaal van 1 (niet betrokken) tot 4

(betrokken), niet erg betrokken bij religie ($M= 2.0$, $SD= 1.14$). Er bleek wel een verschil in betrokkenheid voor de verschillende religies, islamitische jongeren gaven aan meer betrokken te zijn bij religie ($M= 3.87$, $SD= 0.40$) dan christelijke jongeren ($M= 2.90$, $SD= 0.74$), $t(174)=-18.87$, $p<0.001$.

Tabel 1 bevat de correlaties van antisociaal gedrag op T0, antisociaal gedrag op T3, betrokkenheid bij religie en ervaren druk van vrienden. Antisociaal gedrag op T0 hangt positief significant samen met antisociaal gedrag op T3. Dit betekent dat eerder vertoond antisociaal gedrag samenhangt met later vertoond antisociaal gedrag. Ervaren druk van vrienden hangt positief significant samen met zowel antisociaal gedrag op T0 als antisociaal gedrag op T3. Dit betekent dat meer ervaren druk van vrienden samenhangt met het vertonen van meer antisociaal gedrag op beide meetmomenten. Als laatste hangt betrokkenheid bij religie negatief significant samen met antisociaal gedrag op T0, antisociaal gedrag op T3 en ervaren druk van vrienden. Meer betrokkenheid bij religie hangt dus samen met het vertonen van minder antisociaal gedrag op beide meetmomenten. Daarnaast hangt meer betrokkenheid bij religie samen met minder ervaren druk van vrienden.

Tabel 1

Correlaties antisociaal gedrag T0, antisociaal gedrag T3, betrokkenheid bij religie en ervaren druk van vrienden

	1	2	3	4
1. Antisociaal gedrag T0	-			
2. Antisociaal gedrag T3	0.30**	-		
3. Ervaren druk van vrienden	0.23**	0.12**	-	
4. Betrokkenheid bij religie	-0.10**	-0.09**	-0.06*	-

Noot. N=1578

** $p < .05$ ** $p < 0.01$ *** $p < 0.001$*

Er moet rekening mee worden gehouden dat een deel van de gevonden effecten zwak tot matig zijn. Een effectgrootte van 0.10 is zwak, een effectgrootte van 0.30 is matig en een effectgrootte van 0.50 is sterk (Field, 2013).

Multipelle regressie analyse

Om het interactie-effect tussen betrokkenheid bij religie en druk van vrienden te toetsen is een lineaire multipelle regressie analyse uitgevoerd. Zowel de covariaten als de hoofdeffecten zijn meegenomen in het model. Uit de analyse bleek dat betrokkenheid bij religie geen moderator is op het verband tussen ervaren druk van vrienden en antisociaal gedrag ($\beta = -0.00$, $p = 0.95$). Dit betekent dat betrokkenheid bij religie de relatie tussen ervaren druk van vrienden en antisociaal gedrag op T3 niet verzwakt. Er zijn wel significante relaties gevonden voor de hoofdeffecten (zie tabel 2). Ervaren druk van vrienden voorspelt antisociaal gedrag op T3. Veel ervaren druk van vrienden hangt samen met het vertonen van meer antisociaal gedrag op T3. Ook de relatie tussen betrokkenheid bij religie en antisociaal gedrag was significant. Naarmate de jongere meer betrokken is bij religie, zal deze minder antisociaal gedrag vertonen. De covariaten het christelijke geloof, geslacht en antisociaal gedrag op T0 hebben een positief significant effect op antisociaal gedrag. Dit betekent dat wanneer iemand christelijk is, de kans groter is op het vertonen van antisociaal gedrag dan wanneer iemand niet gelovig is. Voor geslacht geldt dat jongens meer antisociaal gedrag vertonen dan meisjes. Ook blijkt dat wanneer iemand veel antisociaal gedrag vertoonde op T0, de kans groter is dat er meer antisociaal gedrag wordt vertoond op T3. Voor de covariaten leeftijd ($p = 0.10$), het islamitische geloof ($p = 0.36$) en opleidingsniveau ($p = 0.49$) zijn geen significante resultaten gevonden. Er moet echter wel rekening mee worden gehouden dat de verklaarde variantie van het model ($R^2 = 0.11$) laag is.

Tabel 2

Multipele lineaire regressie analyse effect ervaren druk van vrienden en betrokkenheid bij religie op antisociaal gedrag. Gecontroleerd voor soort religie, leeftijd, opleidingsniveau, geslacht en antisociaal gedrag op T0

	<i>B</i>	<i>SE</i>	β
Christelijke geloof (geen religie= ref.)	0.08	0.04	0.11*
Islamitische geloof (geen religie= ref.)	0.06	0.07	0.04
Opleidingsniveau (lager onderwijs=ref.)	-0.01	0.02	-0.02
Geslacht (meisje=ref.)	0.05	0.02	0.07*
Leeftijd	0.02	0.01	0.04
Antisociaal gedrag T0	0.37	0.04	0.26***
Ervaren druk van vrienden	0.03	0.01	0.05*
Betrokkenheid bij religie	-0.05	0.02	-0.15**

Noot. N= 1578, R²=0.11

** p < .05 ** p < 0.01 *** p < 0.001*

Additionele analyse

Uit de beschrijvende statistieken kwam naar voren dat er verschillen zijn tussen soort religie op de variabelen ervaren druk van vrienden en betrokkenheid bij religie. Daarom is er nagegaan of er een interactie-effect bestaat tussen druk van vrienden en soort religie. Uit de analyse bleek dat beide interactie-effecten, voor zowel christelijke jongeren als islamitische jongeren, niet significant waren ($\beta = 0.02$, $p = 0.53$ voor het christelijke geloof, $\beta = 0.03$, $p = 0.32$ voor het islamitische geloof). In tabel 2 zijn de resultaten van de hoofdeffecten en de covariaten terug te vinden, deze zijn gelijk aan de bevindingen van de multipele regressieanalyse met betrokkenheid bij religie als moderator.

Discussie

Het doel van het huidige onderzoek was longitudinaal nagaan of betrokkenheid bij religie het positieve verband tussen ervaren druk van vrienden en antisociaal gedrag verzwakt. Uit de resultaten bleek dat meer druk van vrienden samenhangt met het vertonen van meer antisociaal gedrag. Daarnaast hangt meer betrokkenheid bij religie samen met het vertonen van minder antisociaal gedrag. Er is geen significant verband gevonden voor het interactie-effect tussen druk van vrienden en betrokkenheid bij religie.

Ervaren druk van vrienden en antisociaal gedrag

In overeenstemming met voorgaand onderzoek (Miller, 2010; Santor et al., 2000) is in het huidige onderzoek aangetoond dat meer ervaren druk van vrienden samenhangt met het vertonen van meer antisociaal gedrag. Een verklaring is dat jongeren druk ervaren om een positieve groepsidentiteit te waarborgen en de groep bijeen te houden (Erikson, 1968). Daarnaast willen jongeren bij een sociale groep horen (Erikson, 1968), waardoor ze zullen conformeren aan de groepsnormen. Een manier waarop jongeren pogingen doen om aan de groepsnormen te conformeren is het vertonen van risicogedrag, waaronder het vertonen van antisociaal gedrag (Chang, 2004; Newman & Newman, 1976). Bij deze verklaring kan echter wel een kanttekening worden geplaatst, uit ander onderzoek blijkt namelijk dat zowel groepsstatus (Ellis & Zarbatany, 2007) als individuele status (Allen, Porter, McFarland, Marsh, & McElhaney, 2005) een rol spelen op de mate waarin adolescenten invloed hebben op anderen. Vriendengroepen met een hoge sociale status, in dit geval groepen die erg aanwezig zijn en opvallen, hebben meer invloed op het antisociale gedrag van adolescenten dan groepen die minder aanwezig zijn (Ellis & Zarbatany, 2007). Dit betekent dat adolescenten meer druk zullen ervaren om te conformeren aan groepsnormen van groepen met een hoge sociale status. Daarnaast zullen adolescenten met een hoge sociale status, populaire jongeren, eerder gedrag vertonen dat door vrienden als positief wordt gezien (Allen, Porter, McFarland, Marsh, & McElhaney, 2005), zij zullen dus meer druk ervaren om te conformeren aan dit gedrag (Becker, 1970). Om een compleet beeld te kunnen geven van de relatie tussen ervaren druk van vrienden en antisociaal gedrag is vervolgonderzoek nodig om na te gaan of populaire vriendengroepen en de populariteit van de jongere zelf het verband tussen ervaren druk van vrienden en het vertonen van antisociaal gedrag versterken.

Daarnaast is antisociaal gedrag, waaronder diefstal, geweld, heling, wapenbezit en vandalisme, in het huidige onderzoek gemeten als één variabele. Uit onderzoek blijkt dat de piek in het vertonen van geweld eerder in de adolescentie plaatsvindt dan de piek van vandalisme en diefstal. Een verklaring is dat jongeren die agressief gedrag vertonen tijdens de adolescentie dit vaak al voor de adolescentie tijdens de kindertijd deden, waardoor dit gedrag op een eerder moment piekt. De andere vormen van antisociaal gedrag pieken later, omdat deze gedragingen vaak pas tijdens de adolescentie beginnen (Van Lier, Vitaro, Barker, Koot, & Tremblay, 2009). Door het samenvoegen van alle vormen van antisociaal gedrag kan er sprake zijn van onderrapportage, doordat nog niet alle vormen van antisociaal gedrag in dezelfde mate plaatsvinden tijdens de vroege adolescentie. Vervolgonderzoek kan zich richten

op de relatie tussen ervaren druk van vrienden en de verschillende vormen van antisociaal gedrag.

Betrokkenheid bij religie en antisociaal gedrag

In overeenstemming met voorgaand onderzoek (Baier & Wright, 2011; Laird et al., 2011; Pirutinsky, 2014) toonde het huidige onderzoek aan dat er een significant negatief verband bestaat tussen betrokkenheid bij religie en antisociaal gedrag. Jongeren die meer betrokken zijn bij religie zullen minder antisociaal gedrag vertonen. Deze bevinding is te verklaren aan de hand van de *rational choice theory* (Grasmick et al., 1991). Volgens deze theorie bestaat er een relatie tussen betrokkenheid bij religie en de negatieve consequenties die iemand voorziet bij het vertonen van antisociaal gedrag. Binnen sociale netwerken wordt aangeleerd wat gepast en ongepast is (Hirschi, 1986). De adolescent weet dat het vertonen van antisociaal gedrag gepaard zal gaan met gevoelens van schaamte en afkeuring van anderen, waardoor geen antisociaal gedrag wordt vertoont (Grasmick et al., 1991). Een kanttekening van deze verklaring is dat in het huidige onderzoek niet is gemeten of de ouders religieus zijn. Ouders spelen een belangrijke rol bij het internaliseren van religieuze normen en waarden van de adolescent. Discussie over religie tussen ouder en kind zorgt voor internalisering van de religieuze normen en waarden van de ouders door de adolescent (Flor & Knapp, 2001). Dit betekent dat ouders de norm dat antisociaal gedrag ongepast is kunnen doorgeven door erover te praten (Flor & Knapp, 2011). Echter, in het huidige onderzoek is niet bekend welke normen en waarden de adolescent heeft aangeleerd van de ouders en of de ouders antisociaal gedrag inderdaad ongepast vinden. Vervolgonderzoek is nodig om na te gaan wat de invloed van religieuze normen en waarden van de ouders zijn op de relatie tussen betrokkenheid bij religie en antisociaal gedrag.

Als laatste bleek uit de resultaten dat betrokkenheid bij religie negatief significant samenhangt met ervaren druk van vrienden. Dit betekent dat het meer betrokken zijn bij religie samenhangt met het ervaren van minder druk van vrienden. Dit komt overeen met onderzoek van Grier en Gudiel (2011) die aantoonde dat betrokkenheid bij religie en het willen conformeren aan vrienden negatief significant met elkaar samenhangen. Het willen conformeren aan groepsnormen kan zorgen voor ervaren druk (Erikson, 1968). Aangezien er mogelijk een verband bestaat tussen betrokkenheid bij religie en ervaren druk van vrienden, kan dit betekenen dat betrokkenheid bij religie het verband tussen ervaren druk van vrienden en antisociaal gedrag medieert. Vervolgonderzoek is nodig om na te gaan of betrokkenheid bij

religie inderdaad een mediator is op het verband tussen ervaren druk van vrienden en antisociaal gedrag.

Betrokkenheid bij religie als moderator

Uit de resultaten bleek dat betrokkenheid bij religie de positieve relatie tussen ervaren druk van vrienden en antisociaal gedrag niet verzwakt. Er is nog niet eerder onderzoek gedaan naar dit effect, waardoor geen vergelijkingen kunnen worden gemaakt met eerder onderzoek. Volgens de *problem behavior theory* gaan antisociaal gedrag en middelengebruik vaak samen (Jessor, 1987), waardoor zal worden vergeleken met onderzoek gericht middelengebruik. Desmond et al. (2011) hebben onderzocht of betrokkenheid bij religie een moderator is op het negatieve verband tussen druk van vrienden en middelengebruik. In deze studie is naast de vraag hoe betrokken de adolescent bij religie is, gemeten hoe vaak de respondent naar de kerk gaat. In het huidige onderzoek is alleen gevraagd of de adolescent betrokken is bij religie. Wanneer alleen wordt gevraagd naar de betrokkenheid bij religie en niet naar specifieke acties worden de andere aspecten van betrokkenheid bij religie, zoals naar de kerk gaan, niet meegenomen. Het gevolg hiervan is dat sneller wordt aangegeven betrokken te zijn bij religie wanneer niet wordt gevraagd naar acties (Vernon, 1962). Daarnaast is de *social bonding theory* (Hirschi, 1969) gebruikt om het moderatie-effect van betrokkenheid bij religie op de relatie tussen ervaren druk van vrienden en antisociaal gedrag te verklaren. Religieuze jongeren hebben een sociaal netwerk dat beschermt tegen het vertonen van antisociaal gedrag en dat zorgt voor de internalisering van normen en waarden dat antisociaal gedrag ongepast is, waardoor druk van vrienden geen invloed heeft op deze jongeren (Desmond et al., 2011; Hirschi, 1969). Echter, hierbij wordt vanuit gegaan dat de adolescent een religieus sociaal netwerk heeft waarbinnen wordt geleerd dat antisociaal gedrag ongepast is, terwijl dit niet is gemeten in het huidige onderzoek. Wanneer de religieuze adolescent een niet-religieus netwerk heeft, kan dit samenhangen met een minder mate van betrokkenheid bij religie (Baker & Smith, 2009). Een mindere mate van betrokkenheid bij religie kan samenhangen met een afname van de beschermende werking van betrokkenheid bij religie. Vervolgonderzoek zou na kunnen gaan in hoeverre religieuze jongeren met een religieus sociaal netwerk en religieuze jongeren zonder religieus sociaal netwerk het verband tussen ervaren druk van vrienden en antisociaal gedrag verzwakken.

Uit de literatuur bleek dat veel onderzoeken onderscheid maakten tussen verschillende soorten religies, omdat er verschillen tussen zouden bestaan in de mate van de beschermende werking van betrokkenheid bij religie (Klansjek, Vazsonji, & Trejos-Catillo, 2012; Merrill,

Folsom, & Christopherson, 2005). Daarnaast bleek uit de beschrijvende statistieken dat islamitische jongeren minder druk van vrienden ervaren dan christelijke en niet-gelovige jongeren. Om na te gaan of soort religie het verband tussen ervaren druk van vrienden en antisociaal gedrag verzwakt en om na te gaan of er een verschil bestaat tussen de religies is een extra moderatie-analyse uitgevoerd. Uit de analyse bleek dat dit niet het geval was. Een mogelijke verklaring is dat het niet zozeer gaat om het soort religie, maar met name om de mate van betrokkenheid bij religie. Eerder gevonden verschillen tussen religies hebben namelijk betrekking op de mate van betrokkenheid bij religie (Baier, 2013; Brauer, Tittle, & Antonaccio, 2013). Ook is in het huidige onderzoek alleen onderscheid gemaakt tussen het christendom en de islam. Aan de hand van vervolgonderzoek kan worden nagegaan of er een ander resultaat gevonden wordt wanneer het moderatie-effect met meerdere soorten religies wordt onderzocht.

Limitaties

Het huidige onderzoek kent een aantal sterke en zwakke punten. Een eerste sterk punt is dat het huidige onderzoek longitudinaal is. Er wordt niet alleen een verband aangegeven, maar ook de richting. Ten tweede is er in tegenstelling tot veel eerdere onderzoeken gecontroleerd voor antisociaal gedrag op T0. Ten derde is het moderatie-effect nog niet eerder onderzocht, wat een toevoeging is aan eerder onderzoek. Als laatste is er gebruik gemaakt van een grote steekproef.

Het huidige onderzoek kent ook een aantal zwakke punten. Ten eerste is de data niet generaliseerbaar, de data is afkomstig van slechts twee middelbare scholen, waardoor de steekproef niet de algehele populatie jongeren in Nederland representeert. Ten tweede is antisociaal gedrag gemeten als gedrag in de afgelopen drie maanden, terwijl dit in andere longitudinale onderzoeken vaak gemeten is als in het afgelopen jaar (Desmond et al., 2011; Sullivan, 2006) of in het afgelopen half jaar (Pirutinsky, 2014). Volgens Moffit (1993) is de prevalentie antisociaal gedrag tijdens de vroege adolescentie laag, dit kan ervoor zorgen dat er minder antisociaal gedrag wordt gerapporteerd vergeleken met de andere longitudinale studies.

Conclusie en implicaties

Er kan worden geconcludeerd dat er een positief direct verband bestaat tussen zowel ervaren druk van vrienden en antisociaal gedrag als tussen betrokkenheid bij religie en antisociaal gedrag. Betrokkenheid bij religie is geen moderator op het verband tussen ervaren druk van vrienden en antisociaal gedrag. Het huidige onderzoek geeft aanleiding tot vervolgonderzoek om een completer beeld te geven van de beschermende werking van betrokkenheid bij religie. Het is van belang antisociaal gedrag onder jongeren te verkleinen. Een mogelijke implicatie van het huidige onderzoek heeft betrekking op landelijke campagnes tegen het vertonen van antisociaal gedrag. Uit het huidige onderzoek blijkt dat religie een beschermende factor is. Religieuze organisaties zouden meer betrokken kunnen worden bij het uitvoeren van campagnes tegen het vertonen van antisociaal gedrag onder jongeren, om mogelijke onderliggende mechanismen van de beschermende werking van betrokkenheid bij religie door te geven. Op deze manier kan voor een afname van antisociaal gedrag onder jongeren worden gezorgd. Doordat het huidige onderzoek zich richt op het niet eerder onderzochte moderatie-effect van betrokkenheid bij religie op de relatie tussen ervaren druk van vrienden en antisociaal gedrag draagt dit bij aan de kennisopbouw rondom de beschermende werking van betrokkenheid bij religie. Daarnaast draagt het huidige onderzoek bij aan de kennisopbouw rondom het verkleinen van antisociaal gedrag onder adolescenten.

Referenties

- Allen, J. P., Porter, M. R., McFarland, F. C., Marsh, P., & McElhaney, K. B. (2005). The two faces of adolescents' success with peers: Adolescent popularity, social adaptation, and deviant behavior. *Child development, 76*(3), 747-760. doi: 10.1111/j.1467-8624.2005.00875.x
- Arnett, J. (1992). Reckless behavior in adolescence: A developmental perspective. *Developmental Review, 12*(4), 339-373. doi: 10.1016/0273-2297(92)90013-R
- Bahr, S. J., & Hoffmann, J. P. (2008). Religiosity, peers, and adolescent drug use. *Journal of Drug Issues, 38*(3), 743-769. doi: 10.1177/002204260803800305
- Baier, D. (2013). The influence of religiosity on violent behavior of adolescents: a comparison of Christian and Muslim religiosity. *Journal of interpersonal violence, 29*(1), 102-127. doi: 10.1177/0886260513504646
- Baier, C. J., & Wright, B. R. E. (2001). "If you love me, keep my commandments": A meta analysis of the effect of religion on crime. *Journal of Research in Crime and Delinquency, 38*(1), 3-21. doi: 10.1177/0022427801038001001
- Baker, J. O., & Smith, B. G. (2009). The nones: Social characteristics of the religiously unaffiliated. *Social Forces, 87*(3), 1251-1263. doi: 10.1353/sof.0.0181
- Baumeister, R. F., & Leary, M. R. (1995). The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation, *Psychological Bulletin, 117*(3), 497-529. doi: 10.1037/003329091173497
- Becker, M. H. (1970). Sociometric location and innovativeness: Reformulation and extension of the diffusion model. *American Sociological Review, 267-282*.
- Bock, E. W., Cochran, J. K., & Beeghley, L. (1987). Moral messages: The relative influence of denomination on the religiosity-alcohol relationship. *The Sociological Quarterly, 28*(1), 89-103. doi: 10.1111/j.1533-8525.1987.tb00284.x
- Brauer, J. R., Tittle, C. R., & Antonaccio, O. (2013). Does religion suppress, socialize, soothe, or support? Exploring religiosity's influence on crime. *Journal for the Scientific Study of Religion, 52*(4), 753-774. doi: 10.1111/jssr.12063
- Brown, B. B., Clasen, D. R., & Eicher, S. A. (1986). Perceptions of peer pressure, peer conformity dispositions, and self-reported behavior among adolescents. *Developmental Psychology, 22*(4), 521-530. doi: 10.1037/0012-1649.22.4.521
- Burkett, S. R., & White, M. (1974). Hellfire and delinquency: Another look. *Journal for the Scientific Study of Religion, 13*(4), 455-462.

- Chang, L. (2004). The role of classroom norms in contextualizing the relations of children's social behaviors to peer acceptance. *Developmental psychology*, *40*(5), 691-702. doi: 10.1037/0012-1649.40.5.691
- Clasen, D. R., & Brown, B. B. (1985). The multidimensionality of peer pressure in adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, *14*(6), 451-468. doi: 10.1007/BF02139520
- Corneau, M., & Lanctôt, N. (2004). Mental health outcomes of adjudicated males and females: The aftermath of juvenile delinquency and problem behaviour. *Criminal Behaviour and Mental Health*, *14*(4), 251-262. doi: 10.1002/cbm.592
- Desmond, S. A., Soper, S. E., & Kraus, R. (2011). Religiosity, peers, and delinquency: Does religiosity reduce the effect of peers on delinquency? *Sociological Spectrum*, *31*(6), 665-694. doi: 10.1080/02732173.2011.606725
- Dishion, T. J., Spracklen, K. M., Andrews, D. W., & Patterson, G. R. (1996). Deviancy training in male adolescent friendships. *Behavior Therapy*, *27*(3), 373-390. doi: 10.1016/S0005-7894(96)80023-2
- Erikson, E. H. (1968). *Identity, Youth and Crisis*. New York: Norton.
- Ellis, S., Rogoff, B., & Cromer, C. C. (1981). Age segregation in children's social interactions. *Developmental Psychology*, *17*(4), 399-407. doi: 10.1037/0012-1649.17.4.399
- Ellis, W. E., & Zarbatany, L. (2007). Peer group status as a moderator of group influence on children's deviant, aggressive, and prosocial behavior. *Child Development*, *78*(4), 1240-1254. doi: 10.1111/j.1467-8624.2007.01063.x
- Field, A. (2013). *Discovering statistics using IBM SPSS statistics*. London: SAGE publications Ltd.
- Flor, D. L., & Knapp, N. F. (2001). Transmission and transaction: predicting adolescents internalization of parental religious values. *Journal of Family Psychology*, *15*(4), 627-645. doi: 10.1037//0893-3200.15.4.627
- Grasmick, H. G., Bursik, R. J., & Cochran, J. K. (1991). Render unto Caesar what is Caesar's? *The Sociological Quarterly*, *32*(2), 251-266. doi: 10.1111/j.1533-8525.1991.tb00356.x
- Grier, L., & Gudiel, W. (2011). Can religious beliefs combat negative peer influence during adolescence? *Mental Health, Religion & Culture*, *14*(10), 983-997. doi: 10.1080/13674676.2010.542452

- Haan, A., de, Nijhof, K., Engels, R. C. M. E., & Overbeek, G. (2010). Deviancy training in a sample of high risk adolescent girls in the Netherlands. In G. Overbeek & A. K. Larsson (Eds.), *Hot topics in developmental psychology: Understanding girls' problem behavior* (pp. 141-165). New York: Wiley & Sons Ltd.
- Hirshi, T. (1969). *Causes of Delinquency*. Berkeley: University of California Press.
- Hirschi, T. (1986). On the compatibility of rational choice and social control theories of crime. *The Reasoning Criminal: Rational Choice Perspectives on Offending*, 105-118.
- Klanjšek, R., Vazsonyi, A. T., & Trejos-Castillo, E. (2012). Religious orientation, low self control, and deviance: Muslims, Catholics, Eastern Orthodox-, and “Bible Belt” Christians. *Journal of adolescence*, 35(3), 671-682. doi: 10.1016/j.adolescence.2011.09.003
- Jessor, R. (1987). Problem-behavior theory, psychosocial development, and adolescent problem drinking. *British journal of addiction*, 82(4), 331-342. doi: 10.1111/j.1360 0443.1987.tb01490.x
- Jessor, R., & Jessor, S. L. (1977). *Problem Behavior in Psychological Development; A Longitudinal Study of Youth*. New York: Academic Press.
- Laird, R. D., Marks, L. D., & Marrero, M. D. (2011). Religiosity, self-control, and antisocial behavior: Religiosity as a promotive and protective factor. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 32(2), 78-85. doi: 10.1016/j.appdev.2010.12.003
- Lewis, C. E., & Lewis, M. A. (1984). Peer pressure and risk-taking behaviors in children. *American Journal of Public Health*, 74(6), 580-584. doi: 10.2105/AJPH.74.6.580
- Lier, P. A., van, Vitaro, F., Barker, E. D., Koot, H. M., & Tremblay, R. E. (2009). Developmental links between trajectories of physical violence, vandalism, theft, and alcohol-drug use from childhood to adolescence. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 37(4), 481-492. doi: 10.1007/s10802-008-9289-6
- Liu, X., & Kaplan, H. B. (1999). Explaining the gender difference in adolescent delinquent behavior: A longitudinal test of mediating mechanisms, *Criminology*, 37(1), 195-216. doi: 10.1111/j.1745-9125.1999.tb00484.x
- Loeber, R., & Schmalings, K. (1985). Empirical evidence for overt and covert patterns of antisocial conduct problems: A meta-analysis. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 13, 337-353. doi: 10.1007/BF00910652

- Lotz, R., & Lee, L. (1999). Sociability, school experience, and delinquency. *Youth & Society, 31*(2), 199-223. doi: 10.1177/0044118X99031002004
- McGue, M., & Iacono, W. G. (2005). The association of early adolescent problem behavior with adult psychopathology. *American Journal of Psychiatry, 162*(6), 1118-1124. doi: 10.1176/appi.ajp.162.6.1118
- Merrill, R. M., Folsom, J. A., & Christopherson, S. S. (2005). The influence of family religiosity on adolescent substance use according to religious preference. *Social Behavior and Personality: an international journal, 33*(8), 821-836. doi: 10.2224/sbp.2005.33.8.821
- Miller, H. V. (2010). If your friends jumped off of a bridge, would you do it too? Delinquent peers and susceptibility to peer influence. *Justice Quarterly, 27*(4), 473-491. doi: 10.1080/07418820903218974
- Moffitt, T. E. (1993). Adolescence-limited and life-course-persistent antisocial behavior: A developmental taxonomy. *Psychological Review, 100*(4), 674-701. doi: 10.1037/0033-295X.100.4.674
- Moffitt, T. E., & Silva, P. A. (1988). Self-reported delinquency, neuropsychological deficit, and history of attention deficit disorder. *Journal of Abnormal Child Psychology, 16*(5), 553-569. doi: 10.1007/BF00914266
- Monahan, K. C., Steinberg, L., & Cauffman, E. (2009). Affiliation with antisocial peers, susceptibility to peer influence, and antisocial behavior during the transition to adulthood. *Developmental Psychology, 45*(6), 1520-1530. doi: 10.1037/a0017417
- Newman, P. R., & Newman, B. M. (1976). Early adolescence and its conflict: Group identity versus alienation. *Adolescence, 11*(42), 261-274.
- Pirutinsky, S. (2014). Does religiousness increase self-control and reduce criminal behavior?: A longitudinal analysis of adolescent offenders. *Criminal Justice and Behavior, 41*(11), 1290-1307. doi: 10.1177/0093854814531962
- Salas-Wright, C.P., Vaughn, M. G., & Maynard, B. R. (2013). Religiosity and violence among adolescents in the United States: Findings from the national survey on drug use and health 2006-2010. *Journal of Interpersonal Violence, 29*(7), 1178-1200. doi: 10.1177/0886260513506279
- Santor, D. A., Messervey, D., & Kusumakar, V. (2000). Measuring peer pressure, popularity, and conformity in adolescent boys and girls: Predicting school performance, sexual

- attitudes, and substance abuse. *Journal of Youth and Adolescence*, 29(2), 163-182. doi: 10.1023/A:1005152515264
- Scott, S., Knapp, M., Henderson, J., & Maughan, B. (2001). Financial cost of social exclusion: follow up study of antisocial children into adulthood. *BMJ*, 323(7306), 191-194. doi: 10.1136/bmj.323.7306.191
- Steinberg, L., & Monahan, K. C. (2007). Age differences in resistance to peer influence. *Developmental Psychology*, 43(6), 1531-1543. doi: 10.1037/0012-1649.43.6.1531
- Steffensmeier, D., & Streifel, C. (1991). Age, gender, and crime across three historical periods: 1935, 1960, and 1985. *Social Forces*, 69(3), 869-894. doi: 10.1093/sf/69.3.869
- Sullivan, C. J. (2006). Early adolescent delinquency: assessing the role of childhood problems, family environment, and peer pressure. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 4(4), 291-313. doi: 10.1177/1541204006292656
- Tajfel, H. (1972). Some developments in European social psychology. *European Journal of Social Psychology*, 2(3), 307-321. doi: 10.1002/ejsp.2420020307
- Urberg, K. A., Luo, Q., Pilgrim, C., & Degirmencioglu, S. M. (2003). A two-stage model of peer influence in adolescent substance use: Individual and relationship-specific differences in susceptibility to influence. *Addictive behaviors*, 28(7), 1243-1256. doi: 10.1016/S0306-4603(02)00256-3
- Vernon, G. M. (1962). Measuring religion: Two methods compared. *Review of Religious Research*, 3(4), 159-165. doi: 10.2307/3510446
- Wallace, J. M., & Forman, T. A. (1998). Religion's role in promoting health and reducing risk among American youth. *Health Education & Behavior*, 25(6), 721-741. doi: 10.1177/109019819802500604